

Psykoanalyse
– en antologi

ved
Lars Arild

Studieserien
udgivet af
Dansk Lærereforening

2. oplag

DENNE BOG TILHØRER SILKEBORG AMTSGYMNASIUM		
ÅR		KLASSE
81/82	Anna Aretz	1. kl.
82/83	Lone Marie Jensen	4. kl.
83	Tanya Andersen	2. kl.
84	Per Skov	3. kl.
86	Lars Steffensen	3. kl.

Gyldendal

III. „Kong Ødipus“

Som det fremgår af citat 7a og e opfatter Freud myter og sagn som en slags drømme. Det berømteste eksempel på hans tolkninger af myter er hans udlægning af Ødipusmyten, således som den er overleveret i Sofokles' tragedie. Freud mente her at have fundet den mest anskuelige fremstilling af menneskets seksuelle binding og skæbne. Herudfra formulerede han i seksualteorien tesen om *Ødipuskomplekset* (se citat 15 og 18).

11

Ifølge mine allerede talrige erfaringer spiller forældrene hovedrollen i alle senere psykoneurotikerens sjæleliv i disses barndom (..) Jeg tror imidlertid ikke, at psykoneurotikerne heri adskiller sig skarpt fra andre individer og følgelig evner at skabe noget nyt og for dem ejendommeligt. Det er langt sandsynligere og underbygges af lejlighedsvis iagttagelser af normale børn, at psykoneurotikerne med disse forelskede og fjendtlige ønsker mod deres forældre kun viser i forstørret grad, hvad der mindre tydeligt og mindre intensivt foregår i de fleste børns sjæl. Oldtiden har til støtte for denne erkendelse overleveret os et sagnmateriale, hvis dybe og universelle virkning på os kun bliver forståelig i kraft af en sådan universel gyldighed af den omtalte forudsætning fra børnepsykologien.

Jeg tænker her på sagnet om *kong Oedipus*, og Sofokles' drama af samme navn. Oedipus, søn af kong Laios af Theben og af Jokaste, bliver som spæd sat ud, fordi et orakel har forkyndt for faderen, at den endnu ufødte søn vil blive morder. Drengen reddes og vokser op som kongesøn ved et fremmed hof, indtil han, der er i tvivl om sin herkomst, selv spørger oraklet og af dette får det råd at sky sin fødeby, fordi han ellers må blive sin faders morder og sin moders gemal. På vej bort fra sin formentlige fødeby møder han kong Laios og dræber ham i en hastigt opblusset strid. Derpå kommer han til Theben, hvor vejen spærres af sfinxen, hvis gåde han løser, hvorfor thebanerne vælger ham til konge og han får Jokastes hånd. Han hersker længe i fred og værdighed og avler med sin

„Kong Ødipus“
drømme om
forældrenes død

sagnet

moder, hvis identitet er ham ukendt, to sønner og to døtre, indtil der udbryder en pest, som giver anledning til, at thebanerne på ny rådspørger oraklet. Her begynder Sofokles' tragedie. Budbringerne kommer med den besked, at pesten vil høre op, når Laios' morder er fordrevet fra landet. Men hvor er han?

... Hvor er nu
et spor tilbage af den gamle brøde mer?
(v. 108 f.)

Stykkets handling består nu ikke i andet end den trinvis intensiverede og kunstfærdigt forhalede afsløring – noget, der kan sammenlignes med arbejdet under en psykoanalyse – af, at Oedipus selv er Laios' morder, men også søn af den myrdede og Jokaste. Rystet over de frygtelige ugerninger, han har øvet uden at vide det, stikker han øjnene ud på sig selv og forlader hjemstavnen. Oraklets ord er gået i opfyldelse.

„Kong Oedipus“ er en såkaldt skæbnetragedie; den tragiske virkning skal bero på modsætningen mellem gudernes overmægtige vilje og menneskenes forgæves forsøg på at undgå de farer, der truer dem; den dybt grebne tilskuer skal af sørge-spillet lære at føje sig efter gudernes vilje og erkende sin egen afmagt. På logisk måde har moderne digtere forsøgt at opnå en lignende tragisk virkning, idet de indvæver den omtalte modsætning i en selvkomponeret fabel. Men tilskuerne har uden bevægelse set, hvordan uskyldige mennesker trods al stræben blev ofre for en forbandelse eller et orakelord; de senere skæbnetragedier har ingen virkning haft.

Når „Kong Oedipus“ er i stand til at ryste det moderne menneske lige så meget som den samtidige græker, kan forklaringen vel kun ligge i, at den græske tragedies virkning ikke beror på modsætningen mellem skæbne og menneskevilje, men må søges i ejendommeligheden ved det materiale, med hvilket denne modsætning påvises. Der må findes en stemme i vort indre, der er rede til at anerkende skæbnens tvingende magt i „Oedipus“, medens vi er i stand til at afvise forhold som de i andre skæbnetragedier beskrevne som rent vilkårlige. Og et sådant moment rummes virkelig i historien om kong Oedipus. Hans skæbne griber os fordi den også havde kunnet blive vor egen – fordi oraklet lagde samme forbandelse over os inden vor fødsel som over ham. Det er måske vor fælles

tragedien

skæbne
og
forbandelse

skæbne, at vi skal rette den første seksuelle tilbøjelighed mod moderen, det første had og ønske om at bruge vold mod faderen; vore drømme overbeviser os om, at det er sådan. Kong Oedipus, der har dræbt sin fader og ægtet sin moder, Jokaste, er kun vor barndoms ønskeopfyldelse. Men vi er heldigere end han, da det – hvis vi da ikke er blevet psykoneurotikere – er lykkedes os at frigøre vore seksuelle tilbøjeligheder fra vore mødre og at glemme vor skinsyge over for vore fædre. Vi gys tilbage for det menneske, der er faldet som offer for dette ældgamle barndomsønske – gys tilbage med hele den masse af fortrængning, som disse ønsker i vort indre sidenhen har været genstand for. Medens digteren i sin analyse klarlægger Oedipus' skyld, tvinger han os til erkendelse af vort eget indre, idet disse impulser endnu er til stede, omend i undertrykt tilstand. Den modsætning, som korets sidste ord indprenter os:

ønskeopfyldelsen

Se så her ... denne mand var Ødipus, ham,
der løste sfinxens gåde, ham der var en mægtig mand.
Hvem har ikke set hans lykke? Hvem har ikke ønsket den?
Å, men hvilke uvejrstorme har han ikke kæmpet med!
(v. 1525 ff.)

– rammer os selv og vor stolthed, os, der siden barndomsårene er blevet så kloge og mægtige i vor egen indbildning. Ligesom Oedipus lever vi i uvidenhed om de mod moralen stridende ønsker, som naturen har pånøddet os, og efter at de er afsløret, vil vi vel alle helst vende blikket bort fra vor barndoms begivenheder.

At sagnet om Oedipus er udsprunget af et ældgammelt drømmemateriale der som indhold har den omtalte pinlige forstyrrelse af forholdet til forældrene på grund af seksualitetens første ytringer – dette findes der i selve teksten til Sofokles' tragedie en henvisning til, der ikke kan misforstås. Jokaste trøster Oedipus, der endnu ikke ved besked, men som er blevet bekymret over sin erindring af orakelordene, ved at omtale en drøm, som så mange mennesker jo drømmer, uden at den – mener hun – betyder noget:

Jeg tror at mange mænd i drømme delte seng
med deres egen mor, og den, som regner det
for ingen verdens ting, han klarer livet bedst.
(v. 978 ff.)

Drømmen om seksuel omgang med moderen opleves nu som dengang af mange mennesker, der beretter om den med rædsel og undren. Den er, som man vil forstå, nøglen til tragedien og supplementet til drømmen om faderens død. Oedipusfablen er fantasiens reaktion på disse to typiske drømme, og ligesom drømmene af voksne personer må opleves med følelser af modvilje, må sagnet også i sit indhold optage rædsel og selvfstraffelse. Dets videre udformning stammer derimod fra en misforstået sekundær bearbejdning af stoffet i den hensigt at nyttiggøre dette for en teologiserende hensigt. Forsøget på at forene den guddommelige almagt med den menneskelige ansvarlighed må naturligvis mislykkes med dette materiale ligesom med ethvert andet.

I samme jord som „Kong Oedipus“ har et andet af de store tragiske digterværker, nemlig Shakespeares Hamlet, sin rod. (...)

Opgaver

1. Hvad er det som i følge Freud bestemmer Ødipus' skæbne?
2. Hvad mener Freud er årsagen til at tragedien kan gribe os i dag? (Sml. også citat 34 om digteren og fantasien).
3. Hvis Sofokles' tragedie læses sideløbende med denne antologi (f. eks. i Klassikerforeningens udgave, hvorfra tegningen af sfinxen er hentet) kan tragedien og Freuds tolkning sammenlignes på følgende måde: Freud sammenligner selv stykkets gang med en psykoanalyse,
  - a. hvem er i så fald analytikerens?
  - b. hvem er „patienten“?
  - c. på hvilken måde er „modstanden“ repræsenteret? (Sml. beskrivelsen af patientens modstand i citat 2 og 5).
  - d. hvad er forholdet mellem nutid og fortid i tragedien og i en patienthistorie (citat 1 og 3).
  - e. er sagnet og tragedien i fuld overensstemmelse med seksuallæren (citat 13 og 18) når Ødipus aldrig har kendt Jokaste som en mor, altså som den der har ammet og plejet ham?